

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Елена Стоянова Събева – доцент в ПУ „Паисий Хилендарски”

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор' в област на висше образование, по професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма по Теория на възпитанието и дидактика (Педагогика на взаимодействието „дете – околна среда”)

Автор: Биляна Младенова Калоферова

Тема: Педагогически модел за ориентиране в здравословна и социална среда на 6-7-годишните деца, базиран на ключови компетенции

Научен ръководител: доц. д-р Софка Райчева Каракехайова

1. Общо описание на представените материали

Членството ми в настоящето научно жури е определено със заповед на Ректора на ПУ „Паисий Хилендарски, № РД 33-78 от 08.01.2019 г. по процедурата за защита на дисертационен труд на тема „Педагогически модел за ориентиране в здравословна и социална среда на 6-7-годишните деца, базиран на ключови компетенции“ по професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма по Теория на възпитанието и дидактика (Педагогика на взаимодействието „дете – околна среда”) за присъждане на образователната и научна степен „доктор”.

Автор на дисертационния труд е Биляна Младенова Калоферова – докторантка /задочна форма на обучение/ към катедра „Предучилищна педагогика”, с научен ръководител доц. д-р Софка Каракехайова от ПУ „Паисий Хилендарски”.

Представеният от докторант Калоферова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ „Паисий Хилендарски”. Комплектът от документи е пълен и е доказателство за спазени условия и изисквания, свързани с процедурата. В заключение може да се твърди, че всички административни процедури са спазени.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Биляна Калоферова е възпитаничка на ПУ „Паисий Хилендарски”, където завършва специалност „Предучилищна и начална училищна педагогика” ОКС „Бакалавър”- задочно обучение и магистърска програма “Иновационни технологии на предучилищното образование и начален етап на СОУ“. От 2014 г. е задочен докторант към катедра „Предучилищна педагогика” на ПУ „П. Хилендарски” - докторска програма по Теория на възпитанието и дидактика (Педагогика на взаимодействието „дете – околна среда”). Пряко отношение към докторантурата ѝ оказва и възможността да води хоспитиранията по същата дисциплина като хоноруван преподавател към катедра „Предучилищна педагогика” на ПУ „П. Хилендарски”. През периода 2011-2018 г. тя съчетава дейността си на хоноруман преподавател с тази на детски учител в ОДЗ “Синчец“, с. Браниполе, община Родопи, област Пловдив, което ѝ осигурява реална възможност за интегриране на добрите педагогически практики с педагогическата теория.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Още в увода докторантката извежда актуалността и значимостта на разглежданата проблематика. Темата на дисертацията кореспондира с ключовото понятие „здраве”, което е перманентно актуално в научен и житейски план. Многопластовото определение на СЗО за здравето като „функционално състояние на физическо, психическо и социално благополучие” активира интереса на научната общност, разширявайки полето на подобни изследвания. Актуалността на проблема е провокирана и от социалните реалности, констатиращи нездравословно хранене и ниска физическа активност на съвременния човек в дигиталния свят, в който наднорменото тегло се превръща в епидемия. Актуалността на проблема е повече от видима и в житейски план, свързана със ценността на човешкото здраве. Конкретизирайки полето на настоящето си изследване, Калоферова стъпва на препоръката на СЗО, УНИЦЕФ, ЮНЕСКО, дадена по време на Международния образователен форум в Дакар, Сенегал, през април 2000 г., да се прилагат програми за здравно образование и възпитание. У нас тази идея е нормативно заложена в Наредба № 13 от 21.09.2016 г, където са посочени целите на здравно възпитание в предучилищна възраст. В този контекст актуалността на разработвания в дисертационния труд проблем в научно и научно-приложно отношение се съдържа в идеята на докторант Калоферова, подкрепена от научния ѝ ръководител - доц.д-р София Каракехайова да разработи модел за ориентиране на детето в здравословна и социална среда, като основа за здравословно и устойчиво развитие на детето, на база ключови компетенции. Анализира се отношението не само на педагогическата, но и на родителската общност към изследвания проблем, което отговаря на съвременното изискване за утвърждаване на субектната позиция на родителите в образователното пространство на детската градина.

4. Познаване на проблема

Теоретичните познания на Калоферова по темата прозират в първа глава „Поставновка на проблема (с.8 – с.108), в която е съсредоточена теоретичната част на дисертационния труд. В рамките на сто страници обем и целесъобразно проучени 225 източника, докторантката очертава основните тематични акценти. Прилагайки дедуктивния подход /от периферията към конкретното поле на теоретично проучване/, докторантката интерпретира широкопрофилно съвременните представи за здраве като благополучие, човешко право и ценност, които се явяват основа за очертаване на съдържателните аспекти на детското здраве и приоритетния инструмент за неговото постигане - здравното възпитание в предучилищна възраст. Познавайки се на редица стратегически документи, отразяващи здравната политика на световни организации като СЗО и UNESCO, и приоритетно оценявайки Стратегия „Европа 2020”, Калоферова аргументирано обосновава разработването на редица здравно - образователни програми, появили се у нас след 80-те години на 20 в. /„Умение за живот“, “Промоция на здравето, „Училища, утвърждаващи здраве“, „Здрави градове“. Докторантката не пропуска да цитира влязлата в сила Наредба №13 от 2016 г., която определя държавния образователен стандарт за здравното образование и съответно целите, задачите, технологията и формите на организация. Теоретичната част на дисертацията разкрива задълбочени познания на докторантката и относно действащите досега програмни системи за възпитанието на детето в предучилищна възраст, презентирани в контекста на предмета на настоящето изследване. Пролитчава способността на докторант Калоферова да интерпретира голямото разнообразие от теоретични постановки и да очертава проблемни сфери, свързани с опазване здравето на децата.

Умелата презентация на утвърдени авторски виждания, познаването на нормативната документация и изясняването на понятийния апарат, който включва и ключовите компетенции, е израз на професионалната интелигентност на докторант Калоферова.

5. Методика на изследването

Ясно очертани са параметрите на емпиричното изследване, които основани на теоретичното проучване, гарантират плавен преход от теоретичната към емпиричната част на дисертацията. Избраният инструментариум съответства на изследователските цели и способства за решаване на втората група задачи с експериментално-приложен характер. Подборът на методите и начинът на провеждане на диагностичните процедури са съобразени както с възрастовите особености на изследваните деца, така и с естествените условия на педагогическо взаимодействие в детската градина. В методиката на педагогическо изследване са обособени две групи методи - за набиране на емпирични данни и за обработка на данните.

Към първата група, като основен метод се прилага педагогическият експеримент, с ясно очертани етапи на изследване, допълнен с още други методи като педагогическо наблюдение и метода „Автопортрет“. Включените диагностични процедури интегрират различни видове ежедневни за детето дейности: игра, обучение, хранене, самообслужване, разчитайки основно на самооценката на детето, което кореспондира с целите за възпитаване на автономна и творческа личност. В контекста на съвременната визия на предучилищно образование, докторант Калоферова избира да апробира експерименталния модел в допълните форми на педагогическо взаимодействие – ателиета, които се утвърждават като иновативна образователна среда за разгръщане потенциала на детето. С цел установяване качеството на подобрения инструментариум, докторант Калоферова, използва и методът „Експертната оценка“, дадена от 13 специалисти в сферата на предучилищното образование. Приложената критериална система е разработена в контекста на утвърдените компоненти на здравето – физическо, психическо и социално и е имплантирана успешно в три достъпни за възрастта на детето тематични блока. Таблично представени, критериите са не само достъпна, но и лесно измерими. Достоинство на изследването е и статистическата обработка на данните, за която се използва компютърна програма „Статистически пакет – SPSS, гарантираща обективност на получените резултати. Детайлизирано описана, методиката на педагогическото изследване позволява успешно внедряване в педагогическата практика.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд на Биляна Калоферова предлага теоретико-емпирично изследване, разгърнато в четири глави, чието структуриране комбинира предметно-логическата и генетическа структура на съдържанието така, че всяка глава носи своята специфична информация като определен етап от изследването и е в смислова корелация с останалите глави на дисертацията. Приложенията, с обем 86 с., с изключение на последното №13 - съдържат доказателствен материал за диагностичния инструментариум и за резултатите от емпиричното изследване. В съответствие с изследователските намерения са формулирани целите, хипотезите и двете групи задачи: с теоретико - изследователски и с експериментално - приложен характер, чието диференциране дава ясна представа за конструкцията, последователността и логиката на изследователската работа на докторант Калоферова.

Познавайки добре европейската рамка за политика и стратегия за 21 век „Здраве 2020“, докторант Калоферова залага на една от приоритетните области „Развитие и създаване на подкрепяща детето здравословна среда“, която се постига с образование още в предучилищна възраст. С цел разширяване полето на здравно възпитание, тя създава експериментален модел за ориентиране в здравословна и в социална среда, усъвършенствайки ключовите

компетенции на 6-7-годишните деца. Теоретичните основи на експерименталния модел покриват два основни параметъра: за иновативност и за оптималност. Докато иновацията Калоферова търси в компетентностния подход, според който здравното възпитание се третира като съществен компонент от интердисциплинарния комплекс от ключови компетенции, то вторият параметър е насочен към създаване на здравословен начин на живот като обществен приоритет. В съдържателен аспект експерименталният модел включва 15 тематични области, по пет за всеки вид здраве – физическо, психично и социално. Всяка тематична област е разгърната представена, съдържаща: име, вид, критерии, девиз, символ, знаме, образователни цели, методи на педагогическо взаимодействие, ключови компетенции, организация на педагогическата среда. Така утвърдената структура на тематичните блокове улеснява тяхната реализация и предлага достатъчно информация относно технологията на педагогическо взаимодействие и организацията на образователната среда при провеждане на ателиетата като допълнителна форма. Анализът на резултатите, който се съдържа в четвърта глава, следва приложената богата система от методи: педагогически експеримент /констатиращ и контролен етап/, анкетното проучване, резултатите от педагогическото наблюдение и експертната оценка. Подробно изложените резултати и техният разгълнат анализ по четиринайсетте показатели доказват уменията на докторанката не само да провежда експериментално изследване, но и да анализира коректно получените данни, на база статистическа значимост.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Съгласна съм с посочените от докторанката приноси моменти с теоретичен и с практико-приложен характер. Между тях откроявам следните:

1. Предложен е нов холистичен ракурс за здравно възпитание на 6-7-годишните деца, съчетан с компетентностния подход в предучилищното образование, третиращ здравето триизмерно – във физически, психически и в социален аспект.
2. Анализирани са интегративните аспекти на здравното образование с очакваните резултати по съответните ядра от образователното направление "Околен свят", в контекста на ключовите компетенции.
3. Разработен и апробиран е примерен модел за ориентиране на 6-7-годишните деца в здравословна и социална среда, съобразен със съвременните постановки за здраве и със спецификата на предучилищното образование, с ясно очертана структура, съдържание и технология на провеждане.

4. Подробно описана е организацията за провеждане на система от допълнителни форми – ателиета за ориентиране на децата в здравословна и социална среда, което позволява масовото им приложение в педагогическата практика.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Професионалната квалификация на докторант Калоферова, както и натрупаният педагогически опит намират отражение в научните ѝ публикации и участия в различни форуми у нас и в чужбина, имащи пряко отношение към темата на дисертацията. Представени са общо девет публикации, от тях осем са самостоятелни и една публикация в съавторство с научния ѝ ръководител доц. д-р Софка Каракехайова. Преобладават доклади от научни конференции, които след това са публикувани в съответните научни сборници. Силно впечатлява съвместната с научния ръководител статия, чиято публикация в реферирано списание, покачва научния рейтинг на докторант Калоферова.

9. Лично участие на докторантката

Безспорно дисертационният труд е авторски продукт, зад който стои интелектуалния и творчески потенциал на докторантката, подкрепен, разбира се, от професионалния опит и квалификация на нейния научен ръководител. Познавайки доц. Каракехайова от дълги години съм сигурна за нейната ползотворна намеса в създаването на атмосфера на научно сътрудничество, без да подценявам проявеното активно и отговорно отношение на докторант Калоферова. Наситените със задълбочени анализи дискусии, споделените мисли и идеи по повод направените изследвания, са гарант и за постигнат качествен резултат.

10. Автореферат

Авторефератът е едно умалено копие на дисертационния труд, отразявайки лаконично, но вярно съдържанието на дисертацията. Структуриран според общоутвърдените изисквания, той отразява основните резултати, постигнати в дисертацията. Съдържанието е представено по глави и параграфи с извеждане на основните акценти.

11. Критични забележки и препоръки

Независимо че още във формулировката на темата се очертава понятието „компетенции“ като ключово, намирам за излишно и обременяващо в съдържанието на дисертационния труд обстойно да се третира компетентностният подход и класификацията на видовете ключови компетенции / параграф 1.3.4/. В контекста на конкретното изследване, считам за достатъчни рамковите изисквания за резултатите от здравно образование в ПУВ, очертавайки областите на компетентност.

На фона на целия този успешен интелектуален продукт, ще си позволя да направя и една критична бележка. Не мога да приема формулировката на образователната цел на темата на ателие №1: „ Детето да сравнява физическата си, индивидуална и лична привлекателност при сравняване с другите”. Считам, че сравнението с другите обезсмисля индивидуалността на детето.

Въпрос към докторантката: За установяване степента на знания, умения и отношения, които касаят психическото здраве и благосъстояние на детето, един от критериите е „детето вербализира различни стратегии за свеждане на емоционалната възбуда до комфортни нива”. В този контекст въпросът ми е: Наблюдава ли се нова стратегия в поведението на децата след прилагане на формиращата методика, която не е регистрирана в констатиращия етап на изследването? Моля, отговорът да се обоснове с пример.

12. Лични впечатления

Биляна Калоферова е вече част от нашата катедра, при това теренната ни близост /споделяме един кабинет/, ми дава основание да твърдя, а и да очаквам и в бъдеще, това ми впечатление да се запази, че тя е един млад амбициозен човек, който зареден с професионалните умения от досегашната си педагогическата практика, обогатена с нови теоретични познания, ще ѝ помогнат да се утвърди като успешен и качествен вузовски преподавател.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръчвам на докторант Калоферова, ползвайки разработеният от нея еспериментален модел, да издаде монография с примерно заглавие „Ателието – допълнителна форма на педагогическо взаимодействие”, което ще бъде в помощ както на студенти от педагогическите специалности, така и за учителите в детските градини.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Биляна Калоферова *съдържа научно-приложни резултати, които обогатяват изследователското поле на Педагогика на взаимодействието дете - околна среда* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали съответстват на специфичните изисквания на Педагогически факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ. Дисертационният труд показва, че докторант Калоферова притежава

задълбочени теоретични знания и професионални умения по Педагогика на взаимодействието дете – околна среда като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Предвид гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за дисертационния труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Биляна Младенова Калоферова в област на висше образование: професионално направление Педагогика 1.2. докторска програма по Теория на възпитанието и дидактика (Педагогика на взаимодействието дете – околна среда).

09.02. 2019 г.

Рецензент: .....

(Доц. д-р Елена Събева)